

L'assistència social i l'aportació econòmica del municipi barceloní al segle XVII a malalts, prostitutes i pobres vagabunds, belitres i bergants

Núria Florensa i Soler

“*Moltes deliberacions i poques entrades*”¹

Amb aquesta comunicació pretenem apropar-nos a la trama assistencial de Barcelona al segle XVII² i a l'aportació econòmica del municipi per tal de poder contribuir a emplenar el buit existent sobre aquest tema.

Els centres assistencials de la marginació social a Barcelona estaven ubicats al Raval, la zona urbana més indigent i allunyada del centre de la ciutat, amb una voluntat de deixar aïllades les malalties, els contagis, la pobresa, els delinqüents i els aldarulls socials que podien ocasionar. Aquests avalots, segons Gutton, reflectien la persistència d'idees antigues i tradicionals sobre els pobres i la pobresa.³

Per Woolf, arreu d'Europa, la iniciativa municipal va afegir-se, més que no pas substituir, a les primeres fundacions medievals; per tant, no es va produir una brusca transformació en la manera de tractar la pobresa.⁴ A Barcelona, les principals institucions d'acollida al segle XVII eren les següents: l'Hospital General de la Santa Creu i Casa de Convalescència,⁵ la Casa del Retir o de les Penedides de

1. AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1691, f. 47v, 8 de febrer de 1691.
2. Vegeu NÚRIA FLORENSA I SOLER, «La pobresa i l'ociositat a Europa: política social i aplicació a les ordenances barcelonines del segle XVII i a l'obra de Gaspar Sala», dins *IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1998 (en premsa).
3. Jean-Pierre GUTTON, *La société et les pauvres en Europe XVe-XVIIIe siècles*, París, 1974, pàg. 138-140.
4. Stuart WOOLF, *Los pobres en la Europa Moderna*, Barcelona, 1989, pàg. 34.
5. Felio A. VILARRUBIAS, *Noticia histórico-arquitectónica de los edificios del antiguo Hospital de la Santa Cruz y Casa de Convalecencia de San Pablo de la ciudad de Barcelona (1401-1928)*, Barcelona, 1969; Josep DANON, *Visió històrica de l'Hospital General de la Santa Creu de Barcelona*, Barcelona, 1978; Aurora PÉREZ SANTAMARÍA, «El hospital de San Lázaro o Casa dels Malalts o Masells», dins *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña Medieval*, Barcelona, 1980-1982, vol. 1, pàg. 77-116; Teresa Mª VINYOLES I VIDAL i Margarida GONZÁLEZ BETLINSKI, «Els infants abandonats a les portes de l'Hospital de Barcelona (1426-1439)», dins *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña Medieval*, Barcelona, 1980-1982, vol. 2, pàg. 191-285; Rosa M. GARCIA I DOMÈNECH, *La Casa de Convalescència (1629-1680)*, Barcelona, 1995.

la Congregació de Nostra Senyora de l'Esperança (Casa de les Repenedides),⁶ la Casa dels Infants Orfes⁷ i l'Hospital de Nostra Senyora de la Misericòrdia.⁸

Per Geremek, les primeres mesures assistencials europees responien a una conjuntura especial, i la laïcització total o parcial de les institucions assistencials va topar amb l'oposició de l'Església, que defensava les seves prerrogatives tradicionals i els seus béns, mentre que els rics es resistien a col·laborar.⁹ Però també hem de tenir present la voluntat i el costum que tenien d'exercir directament la caritat. A més, en ocasions, també hi havia rivalitat entre les institucions assistencials: així, des de 1628, els clergues menors tenien un hospici a Barcelona i el Consell de Cent els va donar llicència per ubicar-se a la parròquia de Santa Maria del Mar, per la qual cosa van entrar en competència amb els clergues d'aquesta parròquia i els frares de Sant Agustí. Aquest fet va conduir a la presentació d'un plet davant del nunci entre desembre de 1639 i començament de gener de 1640, i fins i tot van enfrontar-se violentament.¹⁰

A la Barcelona siscentista era molt difícil separar l'àmbit sociocivil de l'àmbit religiós, ja que ambdós s'encavalcaven formant una amalgama. Per tant, per conèixer la política social del govern municipal, també hem de tenir en compte el seu grau de participació en les activitats eclesiàstiques¹¹ i les aportacions econòmiques que el Consell de Cent destinava a aquest fi.

Des de finals del segle XVI, Barcelona va iniciar un procés cada cop més punitiu contra l'acapte lliure, mitjançant el qual es recollien els pobres i es portaven a l'Hospital de Nostra Senyora de la Misericòrdia.¹² També les institucions eclesiàstiques tenien cura dels desposseïts¹³ i, alhora, el municipi costejava diverses

6. Vegeu Marta JOVÉ CAMPMAJÓ i Helena KIRCHNER I GRANELL, «Captaires, prostitutes i rodmons. Barcelona 1600-1640», dins *Actes Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, vol. 1, pàg. 471-478.
7. Biblioteca de Catalunya, *Fulletts Bonsoms*, 5420 (1627); Alejandro VARGAS GONZÁLEZ, «La beneficència infantil en la Barcelona del siglo XVIII. El Hospital de Nostra Senyora dels Nens Orfens», dins *Actes Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, vol. 1, pàg. 627-633; Toni OLLER CASTELLÓ, «La atención institucional de la marginación en la Cataluña moderna: La casa dels Infants Orfes y una aproximación a la criminalidad», *Pedralbes*, 5 (1985), pàg. 81-96.
8. Toni OLLER CASTELLÓ, «La atención institucional de la marginación en la Edad Moderna», dins *La història i els joves historiadors catalans*, Barcelona, 1986, pàg. 273-281; Montserrat CARBONELL I ESTELLER, *Sobreviure a Barcelona. Dones, pobresa i assistència al segle XVIII*, Vic, 1997.
9. Bronislaw GEREMEK, *La piedad y la horca. Historia de la miseria y de la caridad en Europa*, Barcelona, 1989 (reed. 1997), pàg. 18-19, 36, 87, 137, 195. I del mateix autor: «Criminalité, vagabondage, paupérisme: la marginalité à l'aube des temps modernes», *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, XXI (1974), pàg. 337-375.
10. ACA (Arxiu de la Corona d'Aragó), *Consell d'Aragó*, llig. 506, P. J. Bernardo Arias dels clergues menors, 30 de gener de 1640; llig. 507, el mateix provincial dels clergues escriu al rei, 2 de març de 1640.
11. Per a la representació consistorial, vegeu Núria FLORENSA I SOLER, *El Consell de Cent. Barcelona a la guerra dels Segadors*, Barcelona, 1996, pàg. 345-348.
12. La Comissió dels Trenta-dos de l'Hospital de Nostra Senyora de la Misericòrdia va encarregar a l'eclesiàstic Gaspar Sala i Berart que fes un llibre: *Govern polítich de la Ciutat de Barcelona, per a sustentar los pobres i evitar los vagamundos* (1636), on es defensava la necessitat de recollir els pobres tal com s'estava fent.
13. Pedro FATJÓ GÓMEZ, «La beneficència eclesiàstica en la Barcelona del XVII: La Pia Almoïna, 1655-1669», *Pedralbes*, 4 (1984), pàg. 353-362.

despeses religioses: les festes¹⁴ –cal destacar en especial la del Corpus Christi–,¹⁵ les misses,¹⁶ la predicació per Quaresma, les lluminàries,¹⁷ l'ajut a les esglésies, etc. A tall d'exemple, l'any 1635, el govern municipal va gastar 2.485 lliures i 2 sous en despeses eclesiàstiques i 920 lliures en ajuts socials, entre les quals destaquen 800 lliures per fer obres a l'Hospital de la Misericòrdia.¹⁸

Hospital General de la Santa Creu i Casa de Convalescència

Una font d'ingressos eren les caritats directes i, com es feia per a altres hospitals, els consellers van demanar als bisbats de Catalunya que autoritzessin les prèdiques i les col·lectes públiques per a l'Hospital General de Barcelona.¹⁹ Anualment, els consellers feien un emprèstit a l'Hospital General en concepte de pagament de les despeses de carn de moltó que havia efectuat l'esmentat centre: així, l'any 1623, sabem que gastaven 2.145 moltons en un any, per la qual cosa el municipi va abonar 4.032 lliures, 14 sous i 7 diners;²⁰ l'any 1635, les despeses pujaven a 3.994 lliures, 18 sous i 9 diners;²¹ el 1639, a causa de la guerra del Roselló, hi va haver un increment del nombre de malalts i les despeses van ser de 4.405 lliures, 13 sous i 8 diners;²² el 1641, el compte era de 3.872 lliures, 1 sou i 2 diners²³ i el 1684 va ser de 9.238 lliures, 1 sou i 8 diners,²⁴ quantitats que es re-

14. Isabel LOBATO I FRANCO, «Religió i societat: processos i rogatives públiques a Barcelona, 1550-1650», dins *Actes Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. 2, Barcelona, 1984, pàg. 429-434, i «Expressió social i ús polític de la cultura popular: festes a Barcelona (1550-1650)», *Pedralbes*, 6 (1986), pàg. 217-220; Joaquim CAPDEVILA, *La festa a Catalunya. La festa com a vehicle de sociabilitat i d'expressió política*, Barcelona, PAM, 1997. Per comparar amb una altra població, vegeu M. Pilar MONTEAGUDO ROBLEDÓ, «La ciudad en su dimensión festiva. Espacio y sociedad en los festejos reales valencianos de la Edad Moderna», *Historia Social*, 26 (1996), pàg. 47-62.
15. L'any 1635 a la festa del Corpus, la ciutat va gastar 224 lliures i 18 sous (Núria FLORENSA I SOLER, «Les despeses municipals de l'any 1635 a Barcelona. Notes sobre els arrendaments i les fermances al segle XVII», dins *III Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya*, Barcelona, 1996, pàg. 233-240). L'any 1691 les despeses per a la processó van ser de 266 lliures i 12 sous (AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1691, Memorial annex núm. 2 inserit als folis 101v-102).
16. A tall d'exemple, els consellers pagaven anualment 92 lliures al sagristà major i canonge de la Catedral de Barcelona com a protector de la capella de Santa Eulàlia: 72 lliures per a la missa diària i 20 lliures per a l'oli de la llàntia que cremava (AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1689, f. 128).
17. Per a la lluminària del dia de Sant Roc a l'església de Santa Eulàlia Mèrita, els consellers pagaven 5 lliures, quantitat que no havia de ser aprovada pel Consell de Cent (AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1689, f. 188v).
18. Núria FLORENSA I SOLER, «Les despeses municipals...», 1996, pàg. 235.
19. Esteve GILABERT BRUNIQUER, *Ceremonial dels magnífichs consellers y regiment de la ciutat de Barcelona (Rúbriques, 1614)*, Barcelona, 1912-1916, vol. 5, pàg. 49.
20. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1623, f. 112-113. El preu de la carn era de 3 sous i 6 diners la lliura.
21. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1635, f. 205-205v. Quantitat en concepte de préstec que no vam comptabilitzar en les despeses totals de l'any 1635 (Núria FLORENSA I SOLER, «Les despeses municipals...», 1996, pàg. 233-240).
22. Núria FLORENSA I SOLER, *El Consell de Cent...*, 1996, pàg. 418.

tornaven mitjançant els censals sobre la ciutat, però a causa de les grans necessitats de l'Hospital General, no sempre es feien efectives.²⁵

L'any 1636, els administradors de l'Hospital General es van dirigir al rei per exposar-li que quan arribaven les galeres reials, entraven de dos cents a tres cents soldats, a més de *gent principal*, i només tenien uns 7.000 ducats i poques almoines. Explicaven que aquell any havien entrat més de dos mil soldats malalts²⁶ i, per tant, sol·licitaven que el monarca els ajudés. Com que sabien que era difícil que el rei es despregués de diners efectius, demanaven que, com havia fet en altres ocasions, els concedís alguns privilegis de cavaller o de ciutadà honorat perquè, en atorgar-los-els, l'Hospital General se'n pogués beneficiar.²⁷ L'any següent, els administradors van calcular que tenien unes despeses de 12.000 lliures més, 5.000 lliures de deutes i només uns ingressos de 7.000 lliures; per tant, estimaven un dèficit anual de 10.000 lliures. Com en altres ocasions, el municipi els va concedir un préstec a compte de les pensions dels censals, que eren de 1.003 lliures i 6 sous.²⁸ A causa de l'incendi d'algunes sales de l'hospital, Felip IV de Castella va lliurar-los, com a almoina, tres privilegis de ciutadà i tres de cavaller perquè amb els beneficis es pogués reedificar; però com que un dels privilegis militars no va tenir sortida, els administradors van suplicar al rei que el substituís per dos de ciutadà que interessaven a dues persones de la vegueria i del bisbat de Girona.²⁹

L'any 1663, l'Hospital General tenia 2.815 lliures, 18 sous i 11 diners de pensions de censals de la ciutat.³⁰ El 1685, el municipi anava endarrerit en els pagaments dels censals, però a causa de les necessitats de l'Hospital va pagar 3.000 lliures³¹ i com que estava "*en tant mísero estat*", els consellers van adjuntar una súplica dels administradors al monarca, on li exposaven que tenien molts soldats de l'exèrcit reial i que la subvenció diària d'un ral d'ardits i el pa de munició per a cadascun era insuficient, per la qual cosa demanaven al rei que els atorgués algunes pensions sobre els bisbats buits de Catalunya.³²

Ocasionalment, els consellers utilitzaven la potestat de gastar 5 lliures i en feien caritat, un cop l'any, als administradors de l'Hospital General.³³ Quan se celebraven Corts, en el moment d'acabar-se, l'Hospital rebia una almoina: l'any 1599 va ser de 300 lliures.³⁴

23. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1641, f. 173-174.

24. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1684, annex núm. 1, inserit entre f. 400v-401.25. El total del dèbit ordinari que tenia Barcelona l'any 1632 pujava a 191.524 lliures, 4 sous i 5 diners, de les quals 7.382 lliures, 13 sous i 5 diners eren de l'Hospital General de la Santa Creu (AHCB, 1B-XIV, *Notularum*, 22, 1632, f. 174).

26. L'any 1639, a causa de la guerra del Rosselló, van atendre 700 malalts i, l'any següent, 400 (AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1640, f. 163v-164v).

27. ACA, *Consell d'Aragó*, llig. 506, Carta de l'Hospital General del 12 d'agost de 1636.

28. *Dietari del Antich Consell Barceloní*, t. XII [1636-1641], Barcelona, 1910, pàg. 113-114, 119-120.

29. ACA, *Consell d'Aragó*, llig. 507, Carta dels administradors de l'Hospital General de la ciutat de Barcelona al rei, 11 de gener de 1640.

30. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1663, f. 160v-161.

31. En dos memorials (núm. 1 i 2) es destriaven les pensions dels censals, que en total eren 4.918 lliures, 5 sous i 1 diner (AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1685, 135v-136v).

32. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1685, f. 141v-142 i annex núm. 2 inserit als folis 141-142.

33. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1676, f. 75v-76; 1691, f. 61v.

34. ACA, Generalitat, *Corts*, 1099, f. 561 (516).

Crides contra vagabunds, belitres i bergants. Altres despeses assistencials

El juny de 1640, per evitar més aldarulls urbans, el nou virrei, duc de Cardona, va autoritzar els oficials de les tres companyies que s'havien format a la ciutat perquè poguessin capturar els “*delinquents contra la pau pública*” –els homes de mala vida, els que trobessin als carrers, posades, hostals, tavernes, cases de vici i les “*dones dolentes*”–, i va permetre que, sense necessitat d'oficial reial, els consellers de la ciutat els poguessin portar a les presons reials. Qui no complís l'ordre hauria de pagar una multa de 500 florins d'Aragó.³⁵ L'octubre del mateix any, la Generalitat va fer crides arreu del Principat i dels comtats contra els rodamons³⁶ i l'any següent va reiterar-les.³⁷ A causa de la Guerra de Separació, la situació dels hospitals, de les esglésies i de les obres pies es va agreujar, ja que es mantenien bàsicament dels censals, i la Generalitat no podia pagar-ne les pensions.³⁸

El juny de 1641, quan es feia una gran lleva general per anar a alliberar Tarra-gona, la Generalitat va demanar al virrei que els nombrosos rodamons que hi havia a Catalunya ocupessin una plaça de soldat i anessin a servir a la guerra.³⁹ Per la seva part, Barcelona va publicar crides declarant que, en el termini de tres dies, tots els rodamons havien d'inscriure's sota la bandera de la ciutat o anar-se'n; en cas contrari serien condemnats cinc anys a galeres.⁴⁰ Les crides contra “*vagabunds, belitres i brivons*” van sovintejar, i fins i tot s'imposaren fortes mul-tes a qui els recollia.⁴¹ El 1642, els hostals o les cases que acollien els forasters que arribaven a Barcelona, tenien l'obligació de comunicar-ho al municipi en el termini de tres dies; en cas contrari, eren multats amb 10 lliures i trenta dies de presó.⁴²

El municipi pagava anualment 120 lliures al pare guarda dels caputxins de Montecalvari per comprar llanes per als vestits dels monjos.⁴³ Els caputxins els fabrica-ven en saial i vestien els religiosos de la província. En una súplica presentada als consellers es manifesta l'encariment dels productes a Barcelona, ja que demana-ven que l'almoïna no fos per prendre la llana a les carnisseries de la ciutat perquè “*ab lo valor de un quintar de aquí se pendrà cerca de dos en altre puesto*”.⁴⁴

35. AHCB, 1B-VII, *Lletres i Provisions Reials*, 6, 22 de juny de 1640, f. 67-68.

36. ACA, Generalitat, *Deliberacions*, 1640, f. 805-805v.

37. AHCB, 1B-III, *Deliberacions de Guerra*, 2, 1640-1641, f. 250.

38. ACA, Generalitat, *Lletres Trameses*, 1640, f. 359. Carta dels diputats al pare Bernardí de Manlleu del 7 de juliol de 1640.

39. ACA, Generalitat, *Dietari*, 1641, annex A, inserit al foli 654.

40. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1641, f. 233; M. GONZÁLEZ Y SUGRAÑES, *Mendicidad y beneficencia en Barcelona*, Barcelona, 1903, pàg. 35.

41. Per comparar amb altres poblacions vegeu: Jacques DEPAUW, «Pauvres, pauvres mendiants, mendiants valides ou vagabonds? Les hésitations de la législation royale», *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, t. XXI (1974), pàg. 401-418, i Donatella ROSSELLI, «“Tanquam bruta animalia”: l'immagine dei vagabondi a Roma tra Cinque e Seicento», *Quaderni Storici*, 92 (1996), pàg. 363-404.

42. GONZÁLEZ Y SUGRAÑES, *Mendicidad...*, pàg. 37.

43. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1683, f. 101; 1685, f. 143; 1691, f. 97-97v., 101v-102 i annex núm. 1 inserit als folis 97-98

44. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1685, f. 143, 150v-151 i annex núm. 5 inserit als folis 142-143; 1689, f. 93v-94 i annex núm. 5 inserit als folis 93-94.

L'any 1676 el Convent de Santa Madrona va presentar al Consell de Cent el problema de la font que subministrava l'aigua al convent: la font tenia molt poc cabal i l'aigua es podia acabar perquè s'havien fet terres de conreu a la zona on naixia la font. Es demanava que el municipi prengués el tros de terra necessari i que hi posés les armes de la ciutat perquè no s'exhaurís l'aigua amb els conreus. El ple va decidir comprar el tros de terra per assegurar que pogués córrer l'aigua de la font cap al santuari.⁴⁵

També ens consta que, l'any 1684, els pares caputxins, les mares caputxines, el prior i els canonges de Santa Anna van gastar, a compte del municipi, carn de moltó per un valor de 622 lliures, 13 sous i 1 diner⁴⁶ i, el 1690, els van abonar 40 lliures per carn de porc.⁴⁷ Els anys 1689 i 1690 el Consell de Cent va concedir a les mares caputxines sis quintars de llana dels escorxadors de la ciutat i 200 lliures per comprar pa per al seu convent.⁴⁸ A més, anualment el municipi subvencionava els pares caputxins del santuari de Santa Madrona amb 27 lliures i 10 sous en concepte de mesada i per pa⁴⁹ i també, ocasionalment, amb llenya i oli.⁵⁰

Casa de les Repenedides

El Consell de Cent donava 20 lliures a la Casa de les Egipciaques per cuidar la capella, per a l'oli de la llàntia, per netejar la roba de la capella i per dir misses.⁵¹ Per una súplica que la Casa de les Repenedides va fer (per hàbits, vestits i cànem de filar per fer roba de lli per a l'Església i per fer llençols) i que va presentar al Consell de Cent, sabem que l'agost de 1612 havien recollit més de vint dones.⁵² El setembre de 1649, el govern municipal va pagar a la Casa de les Repenedides 137 lliures, 8 sous i 8 diners per a les dones hostatjades, per a les dones malaltes

45. *AHCB*, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1676, f. 45v-46v.

46. *AHCB*, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1684, annex núm. 1, inserit al f. 400v-401. El Consell de Cent havia decidit donar als caputxins de Montcalvari 4 lliures de carn de moltó en espècie, fet que va provocar un conflicte amb el carnisser que els proveïa. Finalment, la conselleria va decidir que els religiosos podien prendre la carn com els convingués (en un mes, en dos, en diferents dies...) sempre que no s'excedissin del total concedit: 4 lliures diàries (*AHCB*, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1685, f. 131v-132).

47. La carn de porc era per a les mares caputxines (*AHCB*, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1690, f. 40).

48. Les mares caputxines tenien com a obligació pregar pel Consell de Cent (*AHCB*, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1689, f. 1-1v). Des de l'any 1688 se'ls donava pa per valor de 8 sous per dia (*AHCB*, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1690, f. 84; 1691, f. 1-1v).

49. El pagament es feia des de l'any 1674, però els religiosos addueïen que la ciutat els subvencionava abans del 1651; el Convent de Santa Madrona, a la muntanya de Montjuïc, era *casa pròpia de la ciutat* (*AHCB*, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1685, f. 80-80v.; 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1689, f. 171, 229v, 232; 1690, f. 10v., 84-84v.; 1691, f. 67v).

50. El desembre de 1689 el municipi atorgà 100 quintars de llenya (15 lliures) i 19 lliures 2 sous 6 diners per a la càrrega d'oli (*AHCB*, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1690, f. 10, 84v).

51. Aquest pagament ens consta des de l'any 1686 (*AHCB*, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1690, f. 10v).

52. *AHCB*, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1612, f. 255.

i per a despeses extraordinàries.⁵³ El 1689, els consellers van gastar 30 lliures, 18 sous i 9 diners en dues casulles per a la Casa de les Repenedides.⁵⁴ El març de 1691, els consellers van abonar 300 lliures per al manteniment de les dones.⁵⁵ Per a un memorial del clavari, ens consta que les despeses totals eren de 1.000 lliures anuals.⁵⁶

Casa dels Infants Orfes

La Casa dels Infants Orfes també tenia dificultats per mantenir-se. El juliol de 1649, els administradors exposaven al Consell de Cent que tenien cinquanta minyones i quaranta minyons, que s'havien posat a servir els que podien, però que per al manteniment dels que quedaven es gastava cada dia més de mitja quartera de blat. La renda de l'Hospital no arribava a 400 lliures i rebia molt poques caritats, per la qual cosa es demanaven 200 quarteres de blat. Per aquesta petició, la ciutat concedí a la Casa, per via d'emprèstit, 50 quarteres de blat.⁵⁷

Hospital de Nostra Senyora de la Misericòrdia

D'arreu de Catalunya van arribar pobres a l'Hospital de la Misericòrdia i, a fi de recaptar caritats, es demanà a diferents bisbats de Catalunya que donessin llicència per fer una col·lecta pública a les diòcesis corresponents.⁵⁸ Per als pobres de l'Hospital de la Misericòrdia, la ciutat donava diàriament 2 quarteres de blat, però el gener de 1612 el Consell de Cent va reduir la donació a 1 quartera.⁵⁹

Les mesures restrictives contra l'acapte lliure van tenir èxit en alguna època, ja que l'any 1638 els consellers van exigir a l'Hospital Pere Desvilar que les porcions de les faves cuites (l'oli i la llenya) que es repartien als pobres i als pobres empresonats a les presons comunes de la ciutat, certs dies de Quaresma i el dia dels morts, es donessin a l'Hospital de la Misericòrdia, on tenien recollits tots els pobres, a més de fer constar que havia cessat l'acapte per Barcelona.⁶⁰ El novembre de 1640, el municipi lliurà als administradors quatre moles de molí per fer el molí de sang que es construïa a l'Hospital.⁶¹

L'any 1644, els administradors de l'Hospital de la Misericòrdia van sol·licitar als consellers que els venguessin 100 quintars de bescurit a emprèstit, perquè no

53. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1649, f. 341.

54. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1689, f. 169.

55. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1691, f. 66-66v.

56. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1691, annex inserit als folis 47v-48.

57. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1649, f. 265-265v, 269.

58. Esteve GILABERT BRUNIQUER, *Rúbriques* (1614), 1912-1916, vol. 5, pàg. 49.

59. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1612, f. 54v-55.

60. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1638, f. 78-78v. L'any 1641, la ciutat tenia necessitat de metalls per fabricar monedes, per la qual cosa els consellers van ordenar portar a la seca l'aram i els ferros de foc que servien per coure les faves (AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1641, f. 175v-176; GONZÁLEZ Y SUGRAÑES, *Mendicidad...*, pàg. 135).

61. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1640, f. 387v.

tenien diners per pagar-lo. El Consell de Cent els donà una subvenció de 20 rals per quintar, que s'havia de pagar en el termini d'un any.⁶²

A vegades, els consellers utilitzaven els pobres de l'Hospital de la Misericòrdia per a alguna tasca ocasional. Així, l'any 1644, van pagar 5 lliures per a l'escurada de fang que van fer al Born el dia de Cap d'Any.⁶³ També de manera permanent, els havien assignat portar les atxes en les sepultures.⁶⁴ I donaven 5 lliures als escolans de la Catedral per arreglar-los les gramalles el dia de Divendres Sant.⁶⁵

A causa de la guerra, el juliol de 1649 van arribar molts pobres a l'Hospital de la Misericòrdia, de tal manera que els administradors van estimar que per mantenir-los necessitaven 5 quarteres de blat i, com que augmentava tant el preu del blat, van voler fer provisió en època de collita, per no pagar-lo més car la resta de l'any. A més, exposaren a la ciutat que la meitat dels pobres estaven despullats perquè no els havien pogut vestir tots per Nadal i que necessitaven flassades per als llits. El Consell de Cent els concedí per via d'emprèstit 1.500 lliures, tot indicant que es fes treballar els pobres.⁶⁶

L'any 1655, el virrei va demanar al Consell de Cent que es deixés l'església i la capella de l'Hospital de la Misericòrdia per als soldats malalts i que se'ls donés aigua de la font. La petició es basava en el fet que l'església estava enderrocada i, en conseqüència, no servia per dir-hi misses.⁶⁷ Els consellers van anar retardant la resolució, però el virrei va anar-los pressionant fins que el Consell de Cent acceptà, amb la reserva que no es gastés aigua de la font, ja que la ciutat n'estava necessitada.⁶⁸ L'any 1663, la ciutat va aconseguir restituir l'hospital als pobres, ja que estava ocupat pels malalts de l'exèrcit, i es va arribar a l'acord que els soldats fossin traslladats a l'Hospital General, i que paguessin cadascun un ral diari per al seu manteniment.⁶⁹

L'abril de 1683, els administradors de l'Hospital de la Misericòrdia van presentar una súplica al Consell de Cent, en la qual es lamentaven del fet que només tenien 6 lliures a la caixa i que estaven desproveïts de menjar i de roba.⁷⁰ L'any següent van tornar a presentar una súplica en la qual destacaven que ja hi tenien acollides dues-centes persones.⁷¹ Els administradors argumentaven "*que les calamitats dels temps no donen lloch a donarlo per a poder recollir pobres ab generalitat, com disposa la ordinatio del any 1633 qui tots los anys los srs. consellers juren observar*", però que almenys podien mantenir les persones que hi romanien.

62. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1644, f. 50; GONZÁLEZ Y SUGRAÑES, *Mendicidad...*, pàg. 130.

63. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1644, f. 60. El març de 1649, els administradors de la Casa de la Misericòrdia van demanar al Consell de Cent que netejar i treure el fang dels carrers i de les clavegueres sempre anés a càrrec de l'hospital (AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1649, f. 139; GONZÁLEZ Y SUGRAÑES, *Mendicidad...*, pàg. 136).

64. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1689, annex núm. 3, inserit als folis 92-93.

65. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1690, f. 95v-96.

66. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1649, f. 264v-265v., 269, 280v.

67. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1655, f. 132-132v.

68. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1655, f. 139, 154-154v.

69. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1663, f. 41v-42; BRUNIQUER, *Rúbriques...*, vol. 5, pàg. 49.

70. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1684, annex A, inserit als folis 345-346.

71. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1684, f. 138-139.

En alguna ocasió, la ciutat s'endarreraria en el pagament dels censals; així, l'any 1685 devia a l'Hospital de la Misericòrdia 1.563 lliures, 19 sous i 4 diners.⁷² El 1689, els administradors van tornar a presentar al Consell de Cent les grans penúries que patien: hi havia dues-centes persones a l'Hospital i no tenien provisions ni diners, i anualment tenien un dèficit de 1.000 lliures (en necessitaven unes 4.000 i només en tenien unes 3.000 de renda). A més, la seva situació s'agreujava perquè no cobraven els censals “*per anar tant atrassat dit General com tots saben*” i tenien esmerçats a la Taula de Canvi un total de 2.959 lliures, 6 sous i 8 diners que no trobaven inversors, per la qual cosa perdien unes 150 lliures de renda. Per tot el que havien exposat, demanaven una subvenció i que no sortegessin els censals de l'hospital per reduir el deute acumulat de la ciutat.⁷³ El Consell de Cent va concedir-los 500 lliures i, a més, el lluíment dels censals.⁷⁴

Els monarques de la Corona d'Aragó tenien lleons i tigres als seus palaus, animals que eren el símbol de la reialesa. Així, des de l'època medieval, Barcelona tenia animals d'aquesta mena⁷⁵ i, des del segle XVI, la col·lecció zoològica va ser potestat dels consellers.⁷⁶ La ciutat havia establert, en la taba de la venda de les pells d'animals, que els arrendataris tenien l'obligació de donar, cada dia, dotze perdius per al manteniment dels lleons, però com que feia temps que no hi havia lleons, no es feia aquest lliurament. El 1691, els consellers van establir que mentre Barcelona no tingués lleons, les dotze perdius i el budell culà s'havien de donar a l'Hospital de la Misericòrdia.⁷⁷

L'any 1697, Catalunya estava sota dominació francesa, comandada per Vendôme, qui va demanar als consellers de Barcelona que habilitessin estances per als 1.400 homes malalts i ferits i va exigir que fossin les mateixes que havien ocupat els soldats del rei catòlic. Malgrat la resistència del Consell de Cent, finalment es va haver de cedir l'Hospital de la Misericòrdia i transitòriament va deixar de fer les funcions per a les quals va ser creat, fet que provocà que l'edifici quedés malmès.⁷⁸

L'octubre de 1699, els administradors de l'Hospital de la Misericòrdia van exposar als consellers que tenien més de 250 donzelles, seixanta o setanta de les quals eren molt joves, que unes ensenyaven les altres, i els van demanar que els

72. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1685, f. 105-106v i annex 1 i 2, inserit als folis 160-161. Segons GONZÁLEZ Y SUGRAÑES, *Mendicidad...*, pàg. 128-129, el juny de 1685 es va llegir una Memòria al Consell de Cent on s'explicava les despeses anuals de l'Hospital de la Misericòrdia: hi tenien acollides 203 persones i l'estada de cada reclús costava a la ciutat 20 lliures anuals; no hem pogut trobar l'esmentada Memòria.

73. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1689, annex núm. 3, inserit als folis 92-93. GONZÁLEZ Y SUGRAÑES, *Mendicidad...*, pàg. 123.

74. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1689, f. 93-93v, 110. AHCB, *Deliberacions*, 1691, f. 88-88v i annex núm. 2, inserit als folis 87-88.

75. Núria FLORENSA I SOLER, *El Consell de Cent...*, 1996, pàg. 342-344.

76. Anna M. ADROER I TASIS, «La possessió de lleons símbol de poder», dins *Actes XV Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, Zaragoza, 1996, t. I, vol. 3, pàg. 257-268; Joan de Déu DOMÈNECH, *Lleons i bèsties exòtiques a les ciutats catalanes (segles XIV-XVIII)*, Barcelona, 1996.

77. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1691, f. 65v-66; BRUNIQUER, *Rúbriques...*, vol. 5, pàg. 55.

78. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1697, f. 207v-208, 217; GONZÁLEZ Y SUGRAÑES, *Mendicidad...*, pàg. 118-119.

concedissin diàriament una porció de carn de moltó i alguns quintars de llana bruta per poder vestir tots els pobres de l'Hospital.⁷⁹ El Consell de Cent va acceptar la súplica i va aprovar que la ciutat els subministrés cada any 6 quintars de llana i 6 lliures de carn de moltó diàries. A més, es va organitzar una germanat formada per donzelles pobres del mateix hospital que s'encarregarien de cuidar i ensenyar les altres.⁸⁰

De la mateixa manera que altres institucions assistencials, quan se celebraven Corts, en acabar-se, l'Hospital rebia una caritat: l'any 1599 va ser de 680 lliures.⁸¹

Obres

També els consellers tenien cura de les necessitats de fer obres de reparació o d'ampliació en els centres assistencials o religiosos i, en concret, en aquells que estaven a càrrec seu. A tall d'exemple, l'any 1627 van concedir 600 lliures a la parròquia de Sant Cugat del Rec de Barcelona;⁸² el 1636 van donar a l'Hospital de la Misericòrdia 2.800 lliures;⁸³ el 1649 van concedir 1.000 lliures al monestir dels pares caputxins de Montecalvari;⁸⁴ el 1684 van destinar 300 lliures a les Repenedides⁸⁵ i també lliuraven anualment 100 lliures al monestir de Pedralbes⁸⁶. L'any 1689, el Consell de Cent va concedir 3.000 lliures per a la nova casa de les Repenedides al carrer de Sant Pau⁸⁷ i el 1691 els consellers van calcular que des de l'any 1688 els havien donat 4.435 lliures, 16 sous i 6 diners, tot i que faltava més subvenció encara per acabar l'obra.⁸⁸ El 1691 el municipi va pagar 100 lliures per a obres al santuari de Santa Madrona.⁸⁹ El municipi, però, no sempre va satisfer totes les demandes d'obres.⁹⁰

79. *AHCB*, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1699, annex núm. 1, inserit als folis 237v-238

80. *AHCB*, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1699, f. 238-238v i annex núm. 4, inserit als folis 248v-249. Vegeu l'orde de les religioses terciàries a GONZÁLEZ Y SUGRAÑES, *Mendicidad...*, pàg. 137-138, 140-144.

81. *ACA*, Generalitat, *Corts*, 1099, f. 561 (516).

82. Núria FLORENSA I SOLER, *El Consell de Cent...*, 1996, pàg. 419.

83. Núria FLORENSA I SOLER, *El Consell de Cent...*, 1996, pàg. 417.

84. *AHCB*, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1649, f. 341.

85. *AHCB*, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1684, f. 363.

86. La ciutat era protectora del Reial Monestir de Nostra Senyora de Pedralbes (*AHCB*, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1684, f. 361-361v, 372-372v; 1685, f. 159-160 i annex núm. 3 inserit als folis 160-161; 1689, f. 235v, 229v; 1691, f. 299 i annex núm. 1 inserit entre els folis 298v-299). L'any 1691 es va formar una comissió de consellers per estudiar els danys del convent pels temporals de vent, pluges i llamps.

87. El febrer de 1685 la Conselleria pagava 300 lliures a l'administrador de la Casa de les Repenedides per a les despeses (*AHCB*, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1685, f. 82v; 1689, f. 119v, 173; 1690, f. 42).

88. *AHCB*, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1691, annex núm. 2 inserit entre els folis f. 227v-228 i f. 242.

89. *AHCB*, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1691, annex núm. 2 inserit entre els folis 220v-221 i f. 221v, 236v.

90. El Consell de Cent va denegar la sol·licitud de les mares mínimes per a la reedificació de l'església de les Repenedides, fent constar que "dos anys haurà que per lo present consell les foren deliberades 300 lliures" (*AHCB*, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1685, f. 159, 160 i annex núm. 4, inserit entre els folis 160-161).

En alguna ocasió una catàstrofe feia mobilitzar les peticions d'ajuts: el 7 de maig de 1638, un incendi va destruir part de l'Hospital General.⁹¹ Per poder reparar els danys causats per l'incendi, l'Hospital va fer una col·lecta general per tota la ciutat; es va recórrer al bisbe de Barcelona perquè demanés caritat per totes les diòcesis. També, l'Hospital va demanar al rei que, com que tenia soldats malalts, els ajudés, per la qual cosa el rei va concedir-los sis privilegis, tres de militars i tres de ciutadans honrats de Barcelona. Però, malgrat tot això, l'any següent es va estimar que encara necessitaven 4.000 lliures i, per tant, van sol·licitar al Consell de Cent una ajuda de costa i aquest els concedí 1.000 lliures.⁹²

Ajuts a donzelles pobres

L'any 1641, els braços generals van instituir “*col·locar*” en matrimoni dotze donzelles cada any: quatre de l'Hospital General, quatre de l'Hospital de la Misericòrdia i quatre dels Infants Orfes, cadascuna de les quals va rebre la quantitat de 50 lliures per al seu casament.⁹³ També el govern municipal havia fet l'adjudicació de 50 lliures per casar sis donzelles, filles i germanes dels homes que havien mort en la defensa de Montjuïc (26-I-1641).⁹⁴

El 24 de febrer, per a la festa de Sant Maties, els consellers van anar a l'Hospital de la Misericòrdia per complir dues causes pies tradicionals instituïdes per Maties Vilar i Gerònim de Gaver. Un cop allí, van fer extracció a sorts el nom de dues donzelles i els van repartir unes quantitats que tenien assignades per a cadascuna: 100 lliures per a una i 25 lliures per a l'altra. L'any 1674 els consellers van extraure a sorts el nom d'una altra donzella per “*col·locar*” i van donar-li 6 doblers d'or.⁹⁵

Recapitulació

Al llarg del segle XVII, el Consell de Cent concedia anualment diversos ajuts assistencials, tant civils com eclesiàstics, però no totes les subvencions quedaven fixades com una obligació municipal. Cada any, bona part de les peticions s'havien de presentar al govern de la ciutat i, si esqueïa, els consellers les adreçaven al ple on es deliberava sobre aquestes peticions. Els administradors dels hospitals, els priors i les abadesses feien constar que en altres anys el Consell de Cent els havia ajudat i en el cas d'institucions dependents directament de la ciutat, ho

91. DANON, *Visió...*, pàg. 30-31, va considerar que les almoines ultrapassaven el pressupost de la reconstrucció, però a nosaltres ens consta que, el 1639, els administradors de l'Hospital van demanar diners al Consell de Cent per poder acabar l'obra. Vegeu la nota següent.

92. AHCB, 1B-II, *Registre de deliberacions*, 1639, f. 36-37, annex s/n inserit entre els folis 36-37, i f. 46v.

93. ACA, Generalitat, *Dietari*, 1641, f. 147v-148v.

94. Núria FLORENSA I SOLER, *El Consell de Cent...*, 1996, pàg. 562-563.

95. *Dietari del Antich Consell Barceloní*, t. XIX [1671-1679], 1674 (1965), pàg. 156-157, any 1675, pàg. 207, any 1676, pàg. 290.

ressaltaven, tot presentant la petició com una obligació municipal. A causa de l'excés de sol·licituds, el Consell de Cent va establir que les peticions per obres de beneficència només podien presentar-se el dia 25 de novembre, festivitat de santa Caterina, però com que molts edificis i obres socials depenien del municipi, les súpliques d'ajut es presentaven quan es necessitaven.

Les concessions dels consellers i del Consell de Cent s'efectuaven en diners i també es feia el pagament de blat, pa, carn de moltó, carn de porc, oli, llenya, llana, vestits, flassades, llenceria, etc. Hem de ressaltar que per als pobres de l'Hospital de la Misericòrdia, la ciutat donava diàriament blat i, l'any 1699, el municipi va atorgar una important subvenció diària i permanent de carn de moltó i de llana. També pagava de manera fixa el pa de les mares caputxines i dels pares caputxins del santuari de Santa Madrona. A més, el Consell de Cent finançava diverses obres de reparació o d'ampliació als centres assistencials i religiosos de la ciutat, i els consellers ocupaven els pobres de l'Hospital de la Misericòrdia i els escolans de la Catedral.

En ocasions, els ajuts es realitzaven com a almoïna, per via d'emprèstit i, en altres casos, sobre les pensions dels censals de la ciutat. Com que les necessitats eren moltes no sempre es retornaven els préstecs al municipi. L'Hospital de la Misericòrdia va aconseguir no sortejar els censals de la ciutat per lluïció a fi de garantir-ne els rèdits. Les institucions assistencials negociaven els censals i els seus interessos amb el Consell de Cent. Amb tot, les subvencions municipals eren, normalment, de menys dotació que les peticions.

En aquella època, no es podia separar l'àmbit sociocivil de les activitats religioses; tanmateix, els eclesiàstics ajudaven els pobres. Per tant, no podem fer una valoració quantitativa sense unir els pagaments municipals en concepte de despeses eclesiàstiques, les purament assistencials i les obres en aquestes institucions –sense comptar els préstecs, alguns, com hem dit, finalment condonats. Aquestes partides eren minses en comparació amb el total de les despeses municipals. De manera indicativa, l'any 1635 van ser aproximadament del 2,58 %, quantitat petita però no pas negligible.

Les subvencions variaven anualment, segons les diverses circumstàncies: guerra (malalts, pobres que buscaven aixopluc, etc.), pesta, desastres que malmetien els edificis (incendis, tempestes, etc.), inflació (augment del preu del blat, de la carn de moltó, etc.), necessitats de vestuari i llenceria, etc.

Finalment, cal destacar que al segle XVII Barcelona s'implicà cada cop més en l'organització d'una trama assistencial i en la col·laboració econòmica per mantenir-la, la qual cosa va ser l'antecedent immediat del desenvolupament del segle XVIII amb l'Estat benefactor.